

Cümle:

Bir duyguyu, düşüncüyü, isteği, haberi, durumu, olayı vb. ifade etmek için kurulan ve kendi içinde anlam ve yargı bütünlüğü olan sözcüğe veya söz dizisine cümle denir.

Öge:

Cümleyi oluşturan bölümlerin her birine öge denir. Anlamli ve doğru cümleler kurmaya yarayan bölümleridir. **Cümlelerin ögeleri temel ögeler ve yardımcı ögeler olarak inceleyeceğiz.**

TEMEL ÖGELER**Yüklem:**

İş, kılış, oluş, hareket, durum bildiren; haber veren; cümleyi bir yargıya bağlayan çekimli ögeye yüklem denir. Bir cümlelerin en temel ögesidir. Yüklem tek başına cümle olabilir fakat diğer ögeler tek başlarına cümle bile oluşturamazlar.

Örnek:

Geldim. (Tek başına kullanıldığında cümle olur.)

Biz geçen hafta, İstanbul'dan Ankara'ya üç saatte ... (eğer cümleyi bitirici ögeyi kullanırsak, cümle olmaz; sözcük grubu olur. Yüklemli cümlelere eksilteli cümle de denir.)

Özellikleri:

*Yüklem, bulunmadan diğer ögeler bulunmaz. İlk bulunacak ögedir. Bu ögeyi bulmak için herhangi bir soru sorulmaz.

*Yüklem, eylem olabilir.

Okuldan eve gitti.

Sen konuyu bilmiyorsun.

İnsanları anlama kitabı yayınlanmalı.

*Yüklem, isim soylu bir söz olabilir. İsim soylu sözcüğün yüklem olabilmesi için ek fiil eklerinden alması gerekir.

Buranın havası her zaman güzeldir.

Sen çok anlayışlı birisin.

*Yüklem, bir söz öbeği olabilir. (Söz öbeği: Birden fazla sözcükle meydana gelen söz gruplarıdır. En az iki sözcük, söz grubunu oluşturur.)

Burası, şehrin en güzel mevkisidir.

*Tamlamalar da bir söz öbeğidir. Onlarda yüklem olabilir. Yine bu söz öbeklerini bütün değerlendirmek gerekir.

İsim tamlaması yüklem olursa:

Dayım, köyün muhtarıydı.

Evimiz, sokağın başındadır.

Bu, kol saatiymiş.

Okul, eğitimin ve öğretimin birleştiği noktadır.

Sıfat tamlaması yüklem olursa:

Kardeşim, eskiden yaramaz bir çocuktuk.

Babam, anlayışlı bir insandır.

*Bazen hem isim hem sıfat tamlamaları yüklemi oluşturabilir.

Kaybolan kedi, mahallemizin sevimli bir kedisiydi.

Kardeşim, bir mağaranın içindeki gizemli çözen kişiydi.

*Deyimler söz öbeğidir. Öge olarak hangi öge olurlarsa olsunlar birlikte ele alınır. Yüklem olarak kullanıldığında da aynı durum geçerlidir.

Yaptığı hatayla gözden düştü.

Zengin olunca burnu havalandı.

Bir daha bu işle başta çıkamam.

*Yüklem edat olabilir.

O, aslan gibiydi.

Balkonu, salon kadardı.

*Yardımcı eylemlerle yapılan yüklem birliktedir değerlendirilir. Yardımcı eylemler: et- /kıl- / ol- /eyle-

Tanıştığımıza memnun oldum.

Onun orada olmadığını çok sonra fark etmişler.

Sevimli bebeğe, nazar eylemişler.

Öyle yağmurda gezersen çocuğu hasta kılarırsın.

Özne

Yüklemde bildirilen işi, oluşu, hareketi, durumu, kılışı yerine getiren; hakkında bilgi ve haber verilen ögeye özne denir. Yani yapanı veya olanı karşılayan unsurdur. Ancak her cümlede bulunmak zorunda değildir. Özneyi bulmak için yükleme sırasıyla **"kim-ne"** soruları sorulur. Önce **"ne"** sorusu sorulursa özne yerine nesne de bulunmuş olabilir. **"Kim"** sorusuna cevap alınmıyorsa **"ne"** sorusu sorulur.

Bir cümlede üç çeşit özne vardır.

a) **Gerçek Özne:**Yüklemin bildirdiği eylemi gerçekleştiren özneye gerçek özne denir.

İnsan, hep mutlu olmayı sever.

Kendisi, böyle olmasını istemişti.

Ben Bursa'ya yerleştim.

b)**Gizli Özne:** Yüklem bulunduktan sonra öznenin belli olduğu fakat yazılmadığı öznedir. Bu özneler şahıs zamirlerinden meydana gelir.

Buraya az önce geldi. Gelen kim ? O

Hafta sonu arkadaşlarla sinemaya gittik. Giden kim? Biz

Sınıfta çok konuşup, dikkatimizi dağıtıyorlar. (Kim dağıtıyor? Onlar)

c)**Sözde Özne:** Bu özne gurubunda yüklemin bildirdiği işi yapan belli değildir. Özne, yüklemin bildirdiği işten etkilenendir. Aynı zamanda bu özne gurubu fiil çatıları konusunda edilgen fiil çatısı olarak değerlendirilir. Sözde özne yalnızca yüklemi fiil olan cümlelerde vardır. **Yüklem -I -n eklerini alır.**

Polis, suçluları yakaladı. Cümlesinde yüklemin bildirdiği iş yakalama eylemidir. Bunu işi yapan bellidir. Kim yakaladı? Polis, bu **gerçek öznedir**. Aynı cümleyi şöyle değerlendirelim:

Suçlular, yakalandı. Yakalama işini yapan kim? Belli değil. Bu işten etkilenen kim? Hırsızlar.

*Sözde özne olup olmadığını anlamak için diğer bir yöntem de yüklemden (fiilden) önce **"başkası tarafından"** ifadesi getirildiğinde cümle anlamlı oluyorsa özne, sözde öznedir.

Suçlular (başkası tarafından) yakalandı.

Diğer örnekler:

Toplantıda, şirketin geleceğiyle ilgili meseleler konuşulmuş. Konuşan kim? Belli değil. Ne konuşulmuş? Şirketin geleceğiyle ilgili meseleler.

*Törende şiiirler okundu, şarkılar söylendi.
Arabamız, yıkamacıda yıkılacak.*

*Kardeşim okulda dövülmüş.
Ev, en kısa sürede temizlenmeli.*

*Her cümlede özne türlerinden herhangi biri olmak zorunda değildir. Örnek cümleler:

*Bu sıcakta uyunmaz.
Burada kalınacak.*

*Bu söze gülünür.
Dışarı çıkıp bir şişe süt almalı.*

Yarın pikniğe gidilecek.

*Özneler sözcük guruplarından oluşabilir. Bu sözcük gurupları tamlamalar yoluyla veya bağlaçlarla bağlanan kelime guruplarıyla oluşturulabilir.

Örnek Cümleler:

*“Kardeşim ve ben bayram sabahı namaza gittik”. Giden kim? Kardeşim ve ben: **Ve bağlacıyla bağlanan özne grubu***

*“Kapının önü temizlenecek.” Ne temizlenecek? Kapının önü. **Belirtili isim tamlaması yoluyla kurulan özne grubu***

*Kol saatim top oynarken kaybolmuş. Kaybolan ne? Kol saatim. **Belirtisiz isim tamlaması yoluyla kurulan özne grubu***

*“Milli takımın teknik direktörü istifa etti.” İstida eden kim? Milli takımın teknik direktörü. **Zincirleme isim tamlaması yoluyla kurulan özne grubu***

*Yeşil ördek, göçmen kuşlara eşlik etmeye başladı. Kim başladı? Yeşil ördek. **Sıfat tamlaması yoluyla kurulan özne grubu***

Özne-yüklem Uyumu

Özne ile yüklem olumluluk-olumsuzluk ve tekillik-çoğulluk yönlerinden uyum göstermelidir.

a. Olumluluk-olumsuzluk Uyumu

Özne olumlu ise yüklem de olumlu; öznede olumsuzluk anlamı varsa yüklem olumsuzdur.

*Yarın herkes dersten önce kütüphanede toplansın.
Hepsi burada toplanacak.*

Öznenin olumlu olduğu hâllerde yüklem bazen olumsuz da olabilir.

*Akşam yemeğine herkes katılmadı.
Yağmur yağdığı için öğrencilerin tamamı gelmedi.*

Özne “kimse, hiçbiri, hiç kimse” kelimelerinden oluşuyorsa yüklem olumsuz olur.

*Üç günden beri kimse uğramadı buraya.
Hiç kimse bu paraya bu işi yapmaz.
Hiçbiri anlatılanlara inanmadı.*

“ne...ne” olumsuzluk bağlacı kullanılan cümlelerin yüklemi olumludur.

*Ne baş ağrısı yapar, ne de bünyeye zarar verir.
Ne ölenlere ne de kalanlara yer bulunabildi.*

b. Tekillik-çoğulluk Uyumu

Özne tekilse yüklem de tekil; özne çoğulsa yüklem de çoğul olur.

*Köylüler birer birer pazar yerine geliyorlar.
Çocuk, annesini çağırdı.
Ali'yle Yusuf yarın Ankara'ya gelecekler.*

Bitki, hayvan, cansız varlık, vücudun organları, soyut kavramlar, isim-fiiller, zaman isimleri, topluluk isimleri özne olduğunda yüklem genellikle tekil olur. Bitki ve hayvan isimleri bazen çoğul yükleme bağlanır.

Aradan aylar geçti

Aradan uzun yıllar geçti.

Dışarıdan bağışmalar duyuluyordu.

Bu erikler çok tatlıdır.

Gözlerim yaşardı.

Sıfatlar çekim eki almaz.

Otlar kurudu.

Fikirler baskıyla benimsetilmez.

Ordu yola çıktı.

Özne insan cinsinden ve çoğul ise yüklem tekil de olabilir çoğu da.

Çocuklar erken uyur.

Askerler eğitim alanında toplandı.

Öğrenciler teneffüse çıkmış.

Öğrenciler birer ikişer gelmeye başladılar.

Memurlar hak aradı.

Özneyi tekil veya çoğul "1. ve 2.", "1. ve 3.", "1., 2., ve 3." şahıs zamirleri oluşturuyorsa yüklem birinci çoğul şahıs eki alır.

Ahmet'le ben yarın gideceğiz.

Ben, o çocuk ve sen burada hazır bulunacağız.

Ben ve o, beraberce içeri girdik.

Biz, siz ve onlar, birbirimize daima destek olmalıyız.

Bu işi sen ve ben yapmalıyız.

Öznesi tekil veya çoğul 2. ve 3. şahıslar olan cümlenin yüklemi 2. çoğul şahsa göre çekimlenir.

Sen ve o, bu işi yapmalısınız.

Siz ve onlar, bu eşyaları taşıyacaksınız.

Öznenin üçüncü tekil şahıs olduğu bazı durumlarda saygı ya da alay anlamı katmak için yüklem çoğul yapılır.

Sayın Vali, madalyaları elleriyle taktılar.

Küçük bey henüz uğramamışlar.

Cumhurbaşkanı, okulumuzu ziyaret edecekler.

Öznesi sayı sıfatlarıyla veya "birkaç, birçok" gibi belgisiz sıfatlarla kurulmuş bir sıfat tamlaması tekil yükleme bağlanır.

İki çocuk içeri girdi.

Birçok insan böyle davranışlara tepki gösterir.

YARDIMCI ÖGELER

Yüklemin anlamını değişik yönlerden tamamlayan sözcükler veya söz gruplarıdır.

Nesne

Cümlede yüklemin bildirdiği işten etkilenen ögedir. Yükleme sorulan "kimi, neyi, ne" sorularına cevap verir. Burada esas olan durum şudur: Yüklemden sonra özne bulunur. Sonra nesne aranır. Aksi halde özne yerine nesne, nesne yerine özne bulunabilir.

*İsimler, zamirler, adlaşmış sıfatlar, tamlamalar, fiilimsiler, soru kelimeleri, kısaca özne olabilen bütün kelimeler, kelime grupları ve iç cümleler nesne olabilir.

Nesneler hal ekini alıp almamalarına göre iki grupta incelenir.

a. Belirtili Nesne: Nesne görevinde bulunan söz, "-i" hal ekini almışsa, nesneye belirtili nesne denir. Yükleme "neyi-kimi" soruları sorularak bulunur.

Annem, akşam yemeğini hazırlamış. Neyi hazırlamış? Akşam yemeğini.

Arkadaşlarımı okulda göremedim. Kimi göremedim? Arkadaşlarımı

Kız kardeşimin oyuncağını kaybettim.

Kol düğmemi düşürdüm.

Duvar saatini babam tamire götürdü.

b. Belirtisiz Nesne: Nesne görevinde bulunan söz "-i" hal ekini almamışsa nesne, belirtisiz nesnedir. Özne bulunduktan sonra yükleme "ne" sorusu sorularak bulunur. **Eğer özneyi bulmadan nesne ararsak, öğeleri yanlış bulmuş oluruz.**

"Çocuklar, hayvanat bahçesinde aslan görmüşler."

Ne görmüşler? Aslan : Öznedir dersek yanlış ayırmış oluruz. Soracağımız ilk soru "kim"dir. Kim görmüş?

Çocuklar : Özne

Çocuklar ne görmüş? Aslan : Belirtisiz nesne

Annesine güzel bir hediye aldı.
Yazar, yeni bir kitap yayınlamış.

Sen dondurma seversin.
Bu aralar herkes kötü bir olay anlatıyor.

Yer Tamlayıcısı (Dolaylı Tümleç):

Yüklemin yöneldiği, bulunduğu, çıktığı, ayrıldığı, yaklaştığı, kaldığı yeri gösteren ögedir. Yükleme sorulan "-e", "-de" ve "-den" hal eklerini alan sorulara aynı ekleri alarak cevap veren sözcük ya da söz öbekleri dolaylı tümleç görevinde bulunur.

Yükleme duruma göre şu sorular sorularak yer tamlayıcısı bulunur: "kime-kimde-kimden; nereye-nerede-nereden; neye-neyde-neyden"

Arkadaşıma gideceğim. Kime?

Haberi ondan öğrendik? Kimden?

Salonda yattım. Nerede?

Sen çiçeğe benziyorsun. Neye?

Köprü demirden yapılmış. Neyden?

Ali'de eşyalarım kaldı. Kimde?

Ailecek pikniğe gideceğiz? Nereye?

Okuldan iki saat önce ayrıldık. Nereden?

Çelikte farklı elementler vardı. Neyde?

NOT: "-e, -de, -den"ekleri alan bütün kelimeler dolaylı tümleç değildir:

Gürültüden uyuyamadı
Zarf tümleci

Eve gelmeden haber ver.
Zarf tümleci

Buralara ekimde kar yağar.
Zarf tümleci

Zarf Tümleci:

Yüklemin anlamını zaman, durum, yön, miktar, tarz, vasıta, şart, sebep, birliktelik yönlerinden tamamlayan kelime ve kelime gruplarına zarf tümleci denir.

Edat tümleci olarak adlandırılan tümleçler de birer zarf tümlecidir.

NOT: Zarf ile zarf tümleci aynı şey değildir. Zarf bir kelime türüdür; zarf tümleci ise görev adıdır. İsimler, zarflar, sıfatlar vb zarf tümleci olarak görev alabilirler.

Zarf Tümlecini bulmak için yükleme "**nasıl- ne zaman- ne kadar- -neden- niçin -neye (Edat Tümleci Soruları: - kiminle- neyle- kime göre nereye doğru)**" soruları sorularak bulunur.

Eve yürüyerek geldim. Nasıl?

Bu akşam misafirlige gideceğiz. Ne zaman?

Seni çok seviyorum. Ne kadar?

Yaramazlık yaptığından, annesi kızmış. Neden?

Geç kaldığı için yok yazılmış. Niçin?

Arabayı aşağı park et. Nereye?

Arkadaşlarımla oyun oynadık. Kiminle?

Okuldan eve servisle dönüyorlar. Neyle?

Bu iş, bana göre doğru değil. Kime göre?

Eve doğru koştum. Nereye doğru?

SORU CÜMLELERİNDE CÜMLENİN ÖĞELERİNİ BULMA

Bir cümlede soru anlamı ya soru edatı -mi ile ya da soru kelimeleriyle yapılır.

*Soru anlamı sağlayan kelime yerine diğer öğeleri değiştirmeden cevaplar yazarak öğelerine ayırabiliriz.

Bugün sen nereye gittin?
Zarf T. Özne Yer Tml. Yüklem

Bugün ben okula gittim.
Zarf T. Özne Yer Tml. Yüklem

Kim, neyi ne zaman nereden getirmiş?
Özne B.li N. Zarf T. Yer Tam Yüklem

Can, kitabı dün kütüphaneden getirmiş.
Özne B.li N. Zarf T. Yer Tam Yüklem

*Soru kelimesi ek eylem (ekfiil) eklerini alırsa ne olur? (Koşul eki -se hariç)

Bahçedeki kedi kimindi?
Özne Yüklem

Bahçedeki kedi bizimdi.
Özne Yüklem

Dün akşam annen neredeydi?
Zarf T. Özne Yüklem

Dün akşam annem komşudaydı.
Zarf T. Özne Yüklem

Doğum günün ne zamandı?
Özne Yüklem

Doğum günün geçen haftaydı?
Özne Yüklem

Senin elinde sakladığın neydi?
Özne Yüklem

Benim elimde sakladığım bozuk paraydı?
Özne Yüklem

Eve gelirse beni ara.
Özne Nesne Yüklem

*Soru kelimesi ekeylem eklerini aldığıında genellikle yüklem olur.

*-mi soru edatıyla yapılan soru cümlelerinde, “-mi” kendinden önceki öğeyi buldurmaya yönelik kullanılır. Diğer öğeleri değiştirmeden cevap vererek öğelerine ayırabilirsiniz.

Daha pratik not: -mi yokmuş gibi öğelerine ayırmak daha kolay olur.

Hafta sonu okula mı gideceğiz?
Zarf T. Yer Tml. Yüklem

Hafta sonu okula (mı) gideceğiz(?)
Zarf T. Yer Tml. Yüklem

Sen, onunla üniversitede tanışmadın mı?
Özne Zarf T. Yer Tml. Yüklem

Ahmet (mi) seni dövdü?
Özne Nesne Yüklem